

УДК 324.2:342.8(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-22-21>

Микола Луцький

ORCID: 0009-0007-4094-8911

ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В УКРАЇНІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

У статті досліджено сучасний стан законодавства про політичні партії в Україні, виявлено ключові проблеми його застосування й обґрунтовано напрями модернізації з урахуванням конституційних принципів, євроінтеграційного вектора та практики державного контролю у сфері політичних фінансів. Показано, що чинна модель правового регулювання, сформована Законом України «Про політичні партії в Україні», поєднує класичні підходи до партійного будівництва з новими інструментами прозорості й відповідальності (зокрема звітування та державне фінансування, цифрові реєстри). Водночас зберігаються проблеми фрагментарності норм, неузгодженості з виборчим законодавством (у тому числі щодо гендерних квот), нерівномірності правозастосування й обмеженої спроможності санкційних механізмів стимулювати доброчесність політичних фінансів. Окрему увагу приділено безпековим обмеженням діяльності політичних партій в умовах дії правового режиму воєнного стану, правовим підставам наслідків судової заборони проросійських політичних партій, зокрема в частині переходу активів у власність держави. Доведено, що законодавство про політичні партії в Україні відіграє ключову роль у формуванні та функціонуванні національної партійної системи, а від його якості й ефективності значною мірою залежить рівень демократичного розвитку держави. Сформульовано пропозиції щодо кодифікації й оновлення законодавства: підвищення стандартів внутрішньопартійної демократії, гармонізація партійних і виборчих норм, удосконалення контролю й відповідальності за порушення фінансової дисципліни, розвиток цифрових механізмів прозорості, уточнення процедур заборони партій з гарантіями прав людини та принципом пропорційності.

Ключові слова: політичні партії, партійне будівництво, політичні фінанси, державне фінансування, НАЗК, POLITDATA, гендерні квоти, заборона партій, євроінтеграція, модернізація законодавства.

Вступ. Політичні партії є ключовим інститутом представницької демократії, що забезпечує формування та вираження політичної волі громадян, участь у виборчому процесі й функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування. Ефективність партійної системи безпосередньо залежить від якості правового регулювання створення й діяльності політичних партій, рівня внутрішньопартійної демократії, прозорості політичних фінансів і дієвості механізмів державного контролю.

В Україні правові засади діяльності політичних партій визначаються насамперед Конституцією України та Законом України «Про політичні партії в Україні», який із моменту ухвалення зазнав численних змін і доповнень. Такі трансформації відображають як загальні тенденції демократизації та євроінтеграції, так і реакцію держави на нові політико-правові виклики, зокрема посилення вимог до фінансової прозорості, запровадження державного фінансування партій, цифровізацію звітності, а також безпекові обмеження діяльності політичних сил в умовах воєнного стану.

Водночас багаторічна практика точкового коригування законодавства про політичні партії призвела до його фрагментарності, наявності внутрішніх суперечностей і колізій із

© М. Луцький, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

виборчим та антикорупційним законодавством. Особливої актуальності набувають проблеми узгодженості норм щодо участі партій у виборах, дотримання гендерних квот, правового статусу місцевих організацій партій, а також ефективності механізмів контролю за політичними фінансами й відповідальності за порушення законодавчих вимог.

Окремого наукового осмислення потребує питання правових меж діяльності політичних партій в умовах воєнної агресії включно з процедурою судової заборони партій і правовими наслідками таких рішень, зокрема щодо переходу майна й активів у власність держави. У цьому контексті особливого значення набуває пошук балансу між захистом національної безпеки та дотриманням принципів політичного плюралізму, свободи об'єднань і верховенства права. Актуалізують проблему й виклики, що пов'язані з ініціюванням перших повоєнних виборів чи ймовірністю їх проведення з метою завершення «гарячої стадії війни», на чому наполягають РФ та окремі західні держави.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану законодавства про політичні партії в Україні й обґрунтування перспектив його модернізації з урахуванням євроінтеграційних орієнтирів, практики правозастосування й актуальних викликів демократичного розвитку.

Завдання дослідження – визначити нормативно-правову основу регулювання створення та діяльності політичних партій в Україні; основні переваги й системні недоліки чинного законодавства про політичні партії; дослідити правові механізми фінансування політичних партій і державного контролю у сфері політичних фінансів; виявити колізії та прогалини у взаємодії партійного й виборчого законодавства, зокрема щодо гендерних квот та участі партій у виборчому процесі; проаналізувати безпекові обмеження діяльності політичних партій і правові наслідки їх судової заборони; сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо модернізації законодавства про політичні партії в Україні.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалами дослідження слугували норми Конституції України, законодавство про політичні партії, виборче й антикорупційне законодавство, підзаконні нормативно-правові акти, а також аналітичні матеріали уповноважених державних органів і міжнародних інституцій у сфері політичного процесу та партійного будівництва. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання. Зокрема, використано формально-юридичний метод для аналізу нормативних приписів; системно-структурний – для виявлення взаємозв'язків між різними блоками законодавства; порівняльно-правовий – для співвіднесення національного регулювання з міжнародними стандартами; аналітико-узагальнювальний – для осмислення правозастосовної практики; метод правового прогнозування – для обґрунтування перспектив модернізації законодавства.

Результати та обговорення. Політичні партії є базовими інститутами сучасної демократії, через які реалізується принцип народного суверенітету й здійснюється політичне представництво. У демократичних політичних системах вони виконують роль стійких організаційних посередників між громадянським суспільством та органами державної влади, забезпечуючи формування політичної волі, участь громадян у виборчих процесах і рекрутування політичних еліт [6, с. 42–45; 10, с. 118–121].

У науковому дискурсі політичні партії розглядаються з позицій різних теоретичних підходів, кожен із яких по-своєму визначає необхідність і межі їх законодавчого регулювання. Інституціональний підхід акцентує увагу на формалізованому характері партій як елементів політичної системи, підкреслюючи їхню залежність від правових норм, що визначають порядок створення, організаційну структуру та механізми функціонування [15, с. 33–36]. Із цієї позиції законодавство про політичні партії є інструментом стабілізації партійної системи та забезпечення її передбачуваності.

Функціональний підхід, у свою чергу, зосереджується на аналізі соціально-політичних функцій партій, зокрема артикуляції та агрегації інтересів, політичної соціалізації громадян,

мобілізації електорату й формування урядової відповідальності [9, с. 17–19; 7, с. 140–142]. У межах цього підходу законодавче регулювання розглядається як засіб створення умов для ефективного виконання партіями своїх суспільно значущих функцій.

Нормативно-ціннісний підхід підкреслює роль політичних партій як носіїв демократичних цінностей і механізмів реалізації політичного плюралізму. Із цієї точки зору правове регулювання партійної діяльності має бути спрямоване не на обмеження політичної конкуренції, а на забезпечення рівних умов для участі різних політичних сил у політичному процесі [12, с. 214–216; 17, р. 8–10].

Законодавче регулювання діяльності політичних партій ґрунтується на поєднанні принципів свободи об'єднання та верховенства права. Держава, гарантуючи право громадян на створення політичних партій, водночас установлює правові обмеження, спрямовані на захист демократичного конституційного ладу, національної безпеки та прав людини [1, с. 36; 3, с. 5–7]. Такі обмеження мають бути пропорційними, правомірними й обґрунтованими, що відповідає загальноєвропейській правовій традиції.

У європейських демократіях політичні партії визнаються особливими суб'єктами публічного права, діяльність яких має значний вплив на функціонування державної влади. Це зумовлює наявність спеціального законодавства, що регламентує питання партійного фінансування, внутрішньої організації та державного контролю [20, р. 9–12]. Водночас надмірна регламентація партійної діяльності розглядається як загроза політичному плюралізму, що потребує постійного балансу між автономією партій і публічними інтересами [18, р. 325–327].

В Україні теоретико-правові засади діяльності політичних партій закріплені на конституційному рівні, де багатопартійність визначається однією з основ політичної системи. Конституційні положення конкретизуються в спеціальному законодавстві, яке формує нормативну модель партійної системи держави [1, с. 52–54; 3, с. 10–12]. Водночас українська модель правового регулювання партійної діяльності перебуває в процесі еволюції, що зумовлено трансформаційним характером політичної системи та необхідністю адаптації до європейських стандартів [5; 16, р. 15–18].

Таким чином, теоретико-правові засади законодавчого регулювання діяльності політичних партій визначаються взаємодією інституціональних, функціональних і нормативних підходів, що створює концептуальну основу для подальшого аналізу стану й перспектив модернізації партійного законодавства в Україні.

У ході дослідження встановлено, що чинне законодавство України про політичні партії загалом забезпечує нормативні передумови для їх функціонування, однак потребує системного оновлення з огляду на фрагментарність правового регулювання, наявність колізій і недостатню ефективність окремих механізмів контролю та відповідальності. Отримані результати стали підґрунтям для подальшого аналізу стану законодавства й визначення напрямів його модернізації.

Нормативно-правова основа регулювання діяльності політичних партій має багаторівневий характер і включає:

- конституційні норми про свободу об'єднань, політичний плюралізм і межі діяльності партій (зокрема заборону партій, що посягають на незалежність і територіальну цілісність держави) (Верховна Рада України);
- закон про політичні партії в Україні, який визначає порядок створення та реєстрації партій, членство, вимоги до статуту й програми, фінансування, звітування, державний контроль та підстави заборони партії (Законодавство України);
- антикорупційне та бюджетне регулювання щодо прозорості політичних фінансів, державного фінансування й контролю. Практично-інституційний вимір тут концентрується

навколо НАЗК, яке забезпечує механізми контролю й розподілу коштів, а також супроводжує цифрові інструменти звітування (НАЗК+1);

- виборче законодавство включно з гендерними квотами у виборчих списках і правилами формування списків. Питання узгодженості партійних і виборчих норм стало одним із джерел колізій (Вернадська бібліотека+1);

- підзаконні акти щодо реалізації судових рішень про заборону партій і переходу активів у власність держави (у межах спеціально затвердженого порядку) (Законодавство України+1);

Аналіз чинного законодавства дає підстави виокремити сильні сторони та системні проблеми, позитивні здобутки правового регулювання діяльності політичних партій. Насамперед це нормативна визначеність базових інститутів партійного будівництва. Закон про партії встановлює стандартні для демократичних систем інститути: правосуб'єктність партій, статутні вимоги, членство, права та обов'язки, порядок участі у виборах, припинення діяльності тощо (Законодавство України).

Однією з ключових реформ стала інституціалізація державного фінансування статутної діяльності партій і механізмів контролю, запровадження інструментів прозорості політичних фінансів і державного фінансування. Практика НАЗК підтверджує значні обсяги перерахунків партіям із держбюджету й регулярний нагляд за звітністю (НАЗК).

Запуск і розвиток реєстру POLITDATA як електронного середовища подання квартальної звітності створює основу для цифровізації звітування й доступність інформації. зменшення паперового документообігу та підвищення прозорості (НАЗК).

В умовах війни посилюється акцент на конституційних межах свободи об'єднань і можливості судової заборони партій, програмні цілі або дії яких суперечать національній безпеці, що зумовило потребу вдосконалення механізмів реагування у випадках антидержавної діяльності (Верховна Рада України+1).

Водночас загострилися проблемні вузли чинної моделі, фрагментарність і «нашарування» змін. Наявність великої кількості редакцій і точкових правок створює ризики внутрішніх неузгодженостей, ускладнює прогнозованість і стабільність правового регулювання (Законодавство України).

Критичною є неузгодженість партійного та виборчого законодавства. Ілюстративним є питання гендерних квот: фіксація різних рівнів квот у різних актах провокує складність застосування й потенційну колізійність. Аналітичні матеріали фіксують наявність розбіжностей між підходами в законі про партії та Виборчому кодексі (вищий стандарт у виборчих правилах) (Вернадська бібліотека+1).

Простежується нерівномірність фінансової дисципліни партій та обмеженість «стимулюючого» ефекту санкцій. Дані НАЗК демонструють, що значна кількість партій не дотримується вимог звітування (зокрема квартального), що ставить питання про ефективність наявних механізмів відповідальності й належну адміністративну спроможність суб'єктів партійного будівництва (НАЗК+1).

Дискусійним залишається баланс між свободою об'єднань і безпековими обмеженнями. Питання заборони партій, наслідків для активів, а також процесуальних гарантій вимагає максимально чіткого законодавчого та процедурного дизайну, зважаючи на ризик політизації й втручання в політичний плюралізм. Водночас держава зобов'язана забезпечувати захист конституційного ладу й територіальної цілісності (Верховна Рада України+1).

Недостатньою є деталізація стандартів внутрішньопартійної демократії. Хоча статут партії є ключовим документом, законодавство не завжди забезпечує достатньо чіткі мінімальні стандарти внутрішніх процедур (виборність органів, прозорість прийняття рішень, гарантії участі членів, внутрішні механізми оскарження). Наслідком стає «закритість» партій як організацій і зниження довіри.

Найбільш «чутливою» в контексті політичної корупції є сфера політичних фінансів, забезпечення державного контролю й потреба його модернізації. Сучасна українська модель включає таке: (а) державне фінансування статутної діяльності партій, (б) регламентацію прибуткових внесків та витрат, (в) звітність і контроль.

Державне фінансування: інструмент інституціоналізації партій чи ризик бюджетної залежності? НАЗК у звітних матеріалах за 2024 рік наводить інформацію про розподіл і перерахування коштів політичним партіям на сотні мільйонів гривень, що підкреслює масштаб інституту державного фінансування. Це створює позитивний потенціал: зменшення залежності від олігархічного капіталу, підвищення стабільності партій, інституційний розвиток. Разом із тим без дієвого контролю зростає ризик нецільового використання, імітації партійної активності й «штучної» підтримки структур, що не мають реального представництва.

Недосконалим є й звітування партій: цифровізація та хронічні порушення. Запуск POLITDATA (та його оновлення до версії 2.0) позиціонується як інструмент онлайн-звітування, що має зменшити адміністративний тягар і підвищити прозорість. Однак фактичні дані НАЗК щодо кількості партій, які не подають звітів, демонструють, що цифрова інфраструктура сама по собі не гарантує дотримання закону.

Тому актуальним є запозичення міжнародних стандартів у реформі фінансування. Удосконалення фінансових правил традиційно пов'язано з рекомендаціями міжнародних інституцій. Наприклад, спільні висновки ОБСЄ/БДПІЛ і Венеціанської комісії щодо змін у сфері фінансування партій підкреслювали важливість таких змін для протидії політичній корупції та загалом позитивно оцінювали реформаторський напрямок (за наявності уточнень і гарантій).

ОБСЄ рекомендує забезпечити реальну прозорість і контроль (не формальний); не створити надмірних бар'єрів для свободи об'єднань; мінімізувати політизацію контролю – через чіткі критерії, цифрові сліди, судовий контроль і стандартизовані процедури.

Проблема правової узгодженості наочно проявляється в питанні гендерної рівності. Аналітичні огляди фіксують різний рівень квот у різних актах, що ускладнює правозастосування та створює «конфлікт стандартів» між базовим партійним законом і виборчим регулюванням.

Напрямок модернізації тут очевидний: закріплення єдиного, несуперечливого стандарту (з пріоритетом більш високого рівня гарантій рівності), узгодження юридичної техніки формулювань і процедур перевірки дотримання квоти. Практика діяльності партій значною мірою відбувається через місцеві організації й осередки. У правозастосуванні важливим є питання статусу таких структур, зокрема тих, що мають статус юридичної особи, їхніх обов'язків щодо звітності та відповідальності. Окремі аналітичні матеріали акцентують на нормативній вимозі щодо звітності місцевих організацій, які набули статусу юридичної особи, що підтверджує потребу чіткої деталізації процедур для запобігання «розмиванню» відповідальності між центральним і місцевим рівнем партії (pravo.org.ua).

Питання заборони політичних партій завжди є тестом для демократії, адже стосується обмеження свободи об'єднань. У період воєнної агресії держава посилює увагу до захисту конституційного ладу та безпеки. Конституційний вимір таких обмежень відображає загальновідому формулу: забороняються утворення й діяльність політичних партій, програмні цілі або дії яких спрямовані на підірив незалежності й безпеки України.

Разом із тим критично важливо, щоб заборона партії здійснювалася виключно судом; ґрунтувалася на чітко визначених законом підставах; відповідала принципу пропорційності; передбачала процесуальні гарантії й ефективний судовий контроль.

Окремий аспект – майнові наслідки заборони. У 2022 році уряд затвердив порядок, який визначає механізм виконання рішень суду в частині переходу активів забороненої партії у власність держави. Саме цей елемент потребує особливої юридичної точності: щоб

уникнути як зловживань, так і правової невизначеності щодо статусу активів, третіх осіб, договорів, корпоративних прав тощо.

Напрямок модернізації: уточнення законодавчих критеріїв доказування антидержавної діяльності партії; уніфікація процедур виконання рішень суду; додаткові запобіжники для захисту прав добросовісних третіх осіб; прозорість реєстраційних і виконавчих дій щодо активів.

Перспективи модернізації очевидні в переході від «точкових правок» до системної реформи. У публічному дискурсі знову актуалізується ідея нової редакції/оновленого закону про політичні партії, що опосередковано свідчить: чинна конструкція вичерпує потенціал «дрібного ремонту» й потребує системного переосмислення.

Науково обґрунтовані напрями модернізації можна згрупувати так: систематизація й кодифікаційна логіка підготовка нової редакції закону про партії з відмовою від «латання» фрагментами; усунення дублювань і колізій із виборчим законодавством; чітка «мапа» відсильних норм до антикорупційного та бюджетного регулювання.

Мінімальні стандарти внутрішньопартійної демократії встановлення законодавчих мінімумів щодо регулярності з'їздів/конференцій, демократичних процедур формування керівних органів, прозорості дисциплінарних процедур, внутрішньопартійного оскарження рішень. Це не має перетворюватися на надмірне «одержавлення» партій, але повинно гарантувати, що партія як ключовий демократичний інститут не є «приватною корпорацією лідера».

Посилення ефективності політичних фінансів і відповідальності завершення переходу до повноцінного електронного звітування й стандартизації даних; автоматизовані ризик-індикатори порушень на основі POLITDATA; посилення відповідальності за систематичне неподання звітів із градацією санкцій (від попередження до фінансових обмежень/втрати права на фінансування) – з чіткими строками й процедурними гарантіями. Актуальність таких змін підсилюється тим, що НАЗК фіксує значні масиви неподаних звітів.

Сучасний стан законодавства про політичні партії в Україні: інституційні виклики та нормативні дисбаланси. Становлення й розвиток законодавства про політичні партії в Україні відбувається в умовах тривалої політичної трансформації, що зумовлює поєднання демократичних інновацій із збереженням інституційних деформацій. Чинна нормативно-правова база, насамперед Закон України «Про політичні партії в Україні», створює загальні рамки функціонування партій, однак не забезпечує належного рівня їх інституційної спроможності й стабільності [3, с. 12–15; 7, с. 144–147].

Важливим досягненням останніх років стало посилення фінансової регламентації діяльності політичних партій, зокрема шляхом упровадження державного фінансування й обов'язкової фінансової звітності. Ці зміни були спрямовані на зменшення залежності партій від приватних донорів і підвищення прозорості політичного процесу [4, с. 28–30; 11, с. 115–118]. Водночас практика застосування відповідних норм засвідчила їх обмежену результативність, оскільки фінансова звітність нерідко має формальний характер, а контрольні механізми не завжди забезпечують реальну відповідальність за порушення [19, р. 21–24].

Суттєвою проблемою чинного законодавства залишається декларативність вимог щодо внутрішньопартійної демократії. Формальне закріплення демократичних процедур у статутах політичних партій не супроводжується ефективними правовими інструментами контролю за їх дотриманням. У результаті партійна діяльність часто характеризується концентрацією влади в руках вузького керівного кола й домінуванням лідерського чинника [14, с. 68–71; 18, р. 331–334].

Окрему увагу варто звернути на фрагментарність і внутрішню неузгодженість законодавства про політичні партії. Норми партійного законодавства тісно пов'язані з виборчим правом, однак відсутність системного підходу до їх гармонізації призводить до виникнення колізій і прогалин у правовому регулюванні [2, с. 54–56; 8, с. 90–92]. Це негативно впливає на

правозастосовну практику та створює можливості для ситуативного використання правових норм у політичній боротьбі.

Інституційна слабкість партійної системи України значною мірою зумовлена саме недосконалістю законодавчого регулювання. Більшість політичних партій функціонують переважно як електоральні проєкти, активізуючись у період виборчих кампаній і втрачаючи організаційну активність у міжвиборчий період [13, с. 46–48; 15, с. 201–204]. Така модель партійної діяльності свідчить про відсутність ефективних правових стимулів для довгострокового програмного й ідеологічного розвитку.

Додатковим викликом для законодавства про політичні партії є сучасні безпекові та соціально-політичні умови, у яких функціонує українська держава. Воєнні загрози й необхідність захисту національної безпеки актуалізують питання допустимих меж обмеження партійної діяльності, що, у свою чергу, потребує чітких правових критеріїв і гарантій недопущення зловживань [1, с. 36–38; 5].

Таким чином, сучасний стан законодавства про політичні партії в Україні характеризується наявністю значного нормативного потенціалу, який, однак, не реалізується повною мірою через інституційні дисбаланси, декларативність окремих правових норм і відсутність системного підходу до правового регулювання партійної діяльності. Це зумовлює потребу в подальшій модернізації законодавства з метою інституційного зміцнення партійної системи та підвищення ефективності демократичного врядування.

Аналіз чинного законодавства та практики його застосування, проблем, які при цьому виникають, об'єктивують потребу окреслити перспективи модернізації законодавства про політичні партії в Україні. Модернізація законодавства про політичні партії в Україні є необхідною передумовою інституційного зміцнення демократичної політичної системи та підвищення якості політичного представництва. У сучасних умовах реформування має здійснюватися з урахуванням не лише внутрішніх політико-правових потреб, а й міжнародних зобов'язань України, зокрема в межах європейської інтеграції та адаптації національного законодавства до стандартів Ради Європи та Європейського Союзу [5; 20, р. 18–21].

Одним із ключових напрямів модернізації є нормативне забезпечення реальної внутрішньопартійної демократії. Чинне законодавство декларує демократичні засади діяльності політичних партій, однак не встановлює чітких та обов'язкових процедур їх практичної реалізації. У результаті внутрішньопартійні механізми ухвалення рішень часто залишаються непрозорими, що сприяє концентрації влади в руках партійного керівництва й посиленню персоналізованого характеру партійної діяльності [14, с. 68–71; 18, р. 331–334].

У цьому контексті доцільним є запровадження мінімальних стандартів внутрішньопартійної демократії на законодавчому рівні, зокрема щодо періодичності виборів керівних органів, участі рядових членів партій у формуванні виборчих списків і забезпечення внутрішньої підзвітності. Такий підхід відповідає рекомендаціям Венеціанської комісії та практиці держав Європейського Союзу [20, р. 22–25; 17, р. 14–16].

Другим важливим напрямом модернізації законодавства є вдосконалення системи фінансування політичних партій. Запроваджене в Україні державне фінансування партій стало суттєвим кроком у напрямі зменшення впливу приватного капіталу на політичні процеси. Водночас практика його застосування виявила обмежену ефективність у стимулюванні програмної й ідеологічної діяльності партій [11, с. 120–122; 19, р. 37–40].

У перспективі доцільним є перегляд критеріїв розподілу державного фінансування з урахуванням не лише виборчих результатів, а й реальної організаційної активності партій, рівня їхньої регіональної представленості й дотримання стандартів внутрішньопартійної демократії. Такий підхід сприяв би формуванню стабільних партійних структур і зменшенню електорального опортунізму [7, с. 148–150; 16, р. 15–18].

Окрему увагу в процесі модернізації законодавства варто приділити питанням систематизації й узгодження нормативно-правової бази. Наявність колізій між законодавством про політичні партії та виборчим законодавством негативно впливає на правову визначеність і створює можливості для маніпуляцій у виборчому процесі [2, с. 54–56; 8, с. 90–92]. У цьому зв'язку актуальним є питання комплексного перегляду й гармонізації відповідних правових норм.

Перспективним напрямом є також інституціоналізація механізмів публічного та громадського контролю за діяльністю політичних партій. Підвищення рівня відкритості партій, доступності фінансової та організаційної інформації сприятиме зростанню суспільної довіри й зміцненню легітимності партійної системи [6, с. 210–213; 15, с. 201–204].

У стратегічній перспективі модернізація законодавства про політичні партії має бути спрямована на формування програмно орієнтованої, ідеологічно структурованої партійної конкуренції. Це створить умови для переходу від ситуативної електоральної активності до сталого розвитку партій як інститутів демократичного врядування й політичної відповідальності [9, с. 20–22; 12, с. 218–221].

Висновки. Отже проведене дослідження засвідчує, що законодавство про політичні партії в Україні відіграє ключову роль у формуванні та функціонуванні національної партійної системи, а від його якості й ефективності значною мірою залежить рівень демократичного розвитку держави. Політичні партії є не лише учасниками виборчого процесу, а й базовими інститутами політичного представництва, через які реалізуються принципи політичного плюралізму, народного суверенітету й відповідальності влади.

Сучасні підходи до їхнього правового статусу формуються на перетині інституціонального, функціонального та нормативно-ціннісного підходів. Законодавче регулювання партійної діяльності покликане забезпечити баланс між свободою політичного об'єднання й необхідністю захисту демократичного конституційного ладу. Водночас надмірна або фрагментарна регламентація може негативно впливати на розвиток політичної конкуренції й автономію партій як суб'єктів політичного процесу.

Дослідження сучасного стану законодавства про політичні партії в Україні дало змогу виявити низку системних проблем і нормативних дисбалансів. Попри наявність спеціального законодавства та здійснення окремих реформаторських кроків, правове регулювання партійної діяльності залишається недостатньо ефективним з точки зору інституційного зміцнення партійної системи. Зокрема, зберігається декларативний характер норм щодо внутрішньопартійної демократії, що сприяє концентрації влади в руках партійного керівництва й персоналізації політичних партій.

Окрему проблему становить фрагментарність нормативно-правової бази та неузгодженість законодавства про політичні партії з виборчим законодавством. Наявність правових колізій і прогалин негативно впливає на правозастосовну практику, створює умови для ситуативного використання законодавчих норм у політичній боротьбі. Це, у свою чергу, знижує рівень правової визначеності й довіри громадян до політичних інститутів.

Запровадження державного фінансування політичних партій стало важливим кроком у напрямі підвищення прозорості політичного процесу та зменшення впливу приватних фінансових інтересів. Однак практика реалізації відповідних норм засвідчує, що чинна модель фінансування не завжди сприяє розвитку програмно орієнтованих і стабільних партійних структур. Формалізація фінансової звітності й обмежена ефективність контрольних механізмів знижують потенціал державного фінансування як інструмента інституційного розвитку партій.

Перспективи модернізації законодавства про політичні партії в Україні, вважаємо, мають розглядатися в контексті європейської інтеграції й адаптації національного законодавства до міжнародних демократичних стандартів. Пріоритетними напрямами такої

модернізації є посилення нормативних гарантій внутрішньопартійної демократії, удосконалення механізмів фінансування та державного контролю, а також систематизація й узгодження партійного та виборчого законодавства.

Реалізація зазначених напрямів модернізації сприятиме переходу від ситуативної, електорально-орієнтованої моделі партійної діяльності до інституційно стабільної, програмно й ідеологічно структурованої партійної конкуренції. У стратегічній перспективі це створить передумови для зміцнення партійної системи України, підвищення якості політичного представництва й ефективності демократичного врядування загалом.

Література:

1. Батанов О. В. Політичні партії у системі конституційної демократії. Київ : *Юридична думка*, 2019. 320 с.
2. Бебик В. М. Політичні партії і партійні системи сучасної України. Київ : *Знання*, 2018. 256 с.
3. Виборчий кодекс України : Закон України від 19 груд. 2019 р. № 396-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 7–9. Ст. 48; поточна ред. – ред. від 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20> (дата звернення: 02.01.2026).
4. Григор'єв О. В. Правове регулювання діяльності політичних партій в Україні. *Право України*. 2020. № 3. С. 85–96.
5. Дерев'янка С. М. Обмеження політичних прав громадян в умовах воєнного стану: політико-правові підстави. *Держава і право. Серія «Політичні науки»* : збірник наукових праць / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ : *Юридична думка*, 2019. Вип. 93. С. 26–38
6. Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Венеціанською комісією на 52-й сесії (Венеція, 18–19 жовтня 2002 року) [Висновок n 190/2002 CDL-AD(2002)023rev]. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2002_023_rev_2002_10_30.pdf (дата звернення: 02.01.2026).
7. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141; поточна ред. – ред. від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.01.2026).
8. Кресіна І. О. Політичні партії як інститут демократії в Україні. *Політичний менеджмент*. 2019. № 2. С. 14–23.
9. Литвин В. М. Політичні партії: теорія і практика. Київ : *Либідь*, 2017. 384 с.
10. Мельник М. І. Фінансування політичних партій: європейський досвід та українські реалії. *Держава і право*. 2021. Вип. 91. С. 112–123.
11. Монолатій І. С., Дерев'янка С. М. Модель місцевого самоврядування Республіки Польща: досвід для України. *Держава і право : збірник наукових праць / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*. Київ : *Юридична думка*, 2022. Вип. 92. С. 194–214.
12. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник. Київ : *Наукова думка*, 2020. 520 с.
13. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056; поточна ред. – ред. від 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 02.01.2026).
14. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2365-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118; поточна ред. – ред. від 19.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (дата звернення: 02.01.2026).
15. Ребало В. А. Інституціоналізація партійної системи України. *Суспільно-політичні процеси*. 2018. № 4. С. 45–54.
16. Сахань О. М. Політичні партії в умовах трансформації політичного режиму. *Політологічні студії*. 2022. № 1. С. 66–75.
17. Шайгородський Ю. Ж. Партійна система України: стан і тенденції розвитку. Київ : *ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*, 2020. 248 с.
18. Casal Bértoa F. Party Systems in Post-Soviet Democracies. *East European Politics*. 2019. Vol. 35, № 1. P. 1–22.

19. Katz R. S., Mair P. Democracy and the Cartelization of Political Parties. *Party Politics*. 2018. Vol. 24, № 1. P. 6–19.
20. OSCE/ODIHR. Political Party Regulation in Ukraine: Assessment Report. Warsaw, 2021. 68 p.
21. Van Biezen I. Political Parties in New Democracies. *Comparative Politics*. 2019. Vol. 51, № 3. P. 321–340.
22. Venice Commission. Guidelines on Political Party Regulation. Strasbourg, 2020. 54 p.

References:

1. Batanov, O.V. (2019). Politychni partii u systemi konstitutsiinoi demokratii [Political parties in the system of constitutional democracy]. Kyiv: Yuridychna dumka [in Ukrainian].
2. Bebyk, V.M. (2018). Politychni partii i partiini systemy suchasnoi Ukrainy [Political parties and party systems of modern Ukraine]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). Vyborchyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 19 hrud. 2019 r. № 396-IX [Electoral Code of Ukraine: Law of Ukraine of 19 Dec. 2019 No. 396-IX]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 7–9, 48. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20> [in Ukrainian].
4. Hryhoriev, O.V. (2020). Pravove rehuliuвання diialnosti politychnykh partii v Ukraini [Legal regulation of political parties' activity in Ukraine]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 3, 85–96 [in Ukrainian].
5. Derevian'ko, S.M. (2019). Obmezhennia politychnykh prav hromadian v umovakh voiennoho stanu: polityko-pravovi pidstavy [Restriction of citizens' political rights under martial law: political-legal grounds]. *Derzhava i pravo: zb. nauk. pr. Serii: Politychni nauky – State and Law: Collection of Scientific Works. Series: Political Science*, 93, 26–38. Kyiv: Yuridychna dumka [in Ukrainian].
6. Venice Commission. (2002). Kodeks nalezhnoi praktyky u vyborchykh spravakh: kerivni pryntsyipy ta poiasniuvalna dopovid [Code of Good Practice in Electoral Matters: Guidelines and Explanatory Report] (CDL-AD(2002)023rev). Retrieved from: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2002_023_rev_2002_10_30.pdf [in English].
7. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). Konstytutsiia Ukrainy : pryata na piatii sessii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 cherv. 1996 r. [Constitution of Ukraine: adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine, 28 June 1996]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30, 141. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> [in Ukrainian].
8. Kresina, I.O. (2019). Politychni partii yak instytut demokratii v Ukraini [Political parties as an institution of democracy in Ukraine]. *Politychnyi menedzhment – Political Management*, 2, 14–23 [in Ukrainian].
9. Lytvyn, V.M. (2017). Politychni partii: teoriia i praktyka [Political parties: theory and practice]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
10. Melnyk, M.I. (2021). Finansuvannia politychnykh partii: ievropeyskyi dosvid ta ukraïnski realii [Funding of political parties: European experience and Ukrainian realities]. *Derzhava i pravo – State and Law*, 91, 112–123 [in Ukrainian].
11. Monolatiy, I.S., & Derevian'ko, S.M. (2022). Model mistsevoho samovriaduvannia Respubliky Polshcha: dosvid dlia Ukrainy [Local self-government model of the Republic of Poland: lessons for Ukraine]. *Derzhava i pravo: zb. nauk. pr. – State and Law: Collection of Scientific Works*, 92, 194–214. Kyiv: Yuridychna dumka [in Ukrainian].
12. Pohorilko, V.F., & Fedorenko, V.L. (2020). *Konstytutsiine pravo Ukrainy* [Constitutional Law of Ukraine]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
13. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). Pro zapobihannia koruptsii : Zakon Ukrainy vid 14 zhovt. 2014 r. № 1700-VII [On Prevention of Corruption: Law of Ukraine of 14 Oct. 2014 No. 1700-VII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 49, 2056. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> [in Ukrainian].
14. Verkhovna Rada of Ukraine. (2001). Pro politychni partii v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 5 kvit. 2001 r. № 2365-III [On Political Parties in Ukraine: Law of Ukraine of 5 Apr. 2001 No. 2365-III]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 23, 118. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> [in Ukrainian].

15. Rebkalov, V.A. (2018). Instytutstionalizatsiia partiinoi systemy Ukrainy [Institutionalization of Ukraine's party system]. *Suspil'no-politychni protsesy – Socio-Political Processes*, 4, 45–54 [in Ukrainian].
16. Sakhan', O.M. (2022). Politychni partii v umovakh transformatsii politychnoho rehimu [Political parties in the context of political regime transformation]. *Politolohichni studii – Political Studies*, 1, 66–75 [in Ukrainian].
17. Shaigorodskiy, Yu.Zh. (2020). Partiina systema Ukrainy: stan i tendentsii rozvytku [Party system of Ukraine: state and development trends]. Kyiv: IPIEND im. I.F. Kurasa, NAN Ukrainy [in Ukrainian].
18. Casal Bértoa, F. (2019). Party systems in post-Soviet democracies. *East European Politics*, 35(1), 1–22 [in English].
19. Katz, R.S., & Mair, P. (2018). Democracy and the cartelization of political parties. *Party Politics*, 24(1), 6–19 [in English].
20. OSCE/ODIHR. (2021). Political party regulation in Ukraine: Assessment report. Warsaw: OSCE/ODIHR [in English].
21. Van Biezen, I. (2019). Political parties in new democracies. *Comparative Politics*, 51(3), 321–340 [in English].
22. Venice Commission. (2020). Guidelines on political party regulation. Strasbourg: Venice Commission [in English].

Mykola Lutsky. Legislation on political parties in Ukraine: current status and prospects for modernization

The article examines the current state of legislation on political parties in Ukraine, identifies key problems in its application, and substantiates directions for modernization, taking into account constitutional principles, the European integration vector, and the practice of state control in the field of political finance. It shows that the current model of legal regulation, formed by the Law of Ukraine "On Political Parties in Ukraine", combines classic approaches to party building with new instruments of transparency and accountability (in particular, reporting and state financing, digital registers). At the same time, problems remain with the fragmentation of norms, inconsistency with electoral legislation (including gender quotas), uneven enforcement of the law, and the limited ability of sanction mechanisms to encourage integrity in political finance. Special attention is paid to security restrictions on the activities of political parties under martial law, the legal grounds for the consequences of the judicial ban on pro-Russian political parties, in particular, with regard to the transfer of assets to state ownership. It has been proven that legislation on political parties in Ukraine plays a key role in the formation and functioning of the national party system, and that the level of democratic development of the state largely depends on its quality and effectiveness. Proposals for codifying and updating legislation have been formulated: raising standards of internal party democracy, harmonizing party and electoral rules, improving control and accountability for violations of financial discipline, developing digital transparency mechanisms, and clarifying procedures for banning parties with guarantees of human rights and the principle of proportionality.

Key words: political parties, party building, political finance, state funding, NACP, POLITDATA, gender quotas, party bans, funding of political parties, European integration, modernization of legislation.

Відомості про автора:

Луцький Микола – здобувач наукового ступеня «доктор філософії» за спеціальністю С2 Політологія, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Надійшла 05.12.2025

Прийнята 17.12.2025

Опублікована 28.01.2026